
РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.1 (477)

Т. В. Коропатник,
к.геогр.н., доцент**ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ
ПРАЦЕРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРНІГІВСЬКОГО РЕГІОНУ**

Стаття присвячена сучасним тенденціям соціально-демографічного розвитку регіону. Проаналізовано вплив демографічних чинників на формування його трудового потенціалу. Запропоновано заходи щодо удосконалення соціально-демографічної ситуації на регіональному рівні.

Ключові слова: природний приріст, міграція, трудовий потенціал.

Т. В. Коропатник,
к.геогр.н., доцент**ВЛИЯНИЕ ДЕМОГРАФИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ НА ФОРМИРОВАНИЕ
ТРУДОРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ЧЕРНИГОВСКОГО РЕГИОНА**

Статья посвящена современным тенденциям социально-демографического развития региона. Дан анализ влияния демографических факторов на формирование его трудового потенциала. Предложены меры по усовершенствованию социально-демографической ситуации на региональном уровне.

Ключевые слова: естественный прирост, миграция, трудовой потенциал.

Т. Koropatnyk,
PhD in Geography, ass. prof.**INFLUENCE OF ECONOMIC FACTORS ON THE DEVELOPMENT OF
HUMAN RESOURCES POTENTIAL IN CHERNIHIV REGION**

The article is devoted to the modern tendencies of social and demographic development of the region. The author scrutinizes the influence of demographic factors on its labor potential development. The measures to improve the social and demographic situation at regional level are also presented.

Keywords: natural increase, migration, labor potential.

Актуальність дослідження. Трудовий потенціал є важливою складовою ресурсного потенціалу країни, головною продуктивною силою та основою забезпечення конкурентоспроможності економіки будь-якої країни. Основною ознакою функціонування трудоресурсного потенціалу, яка виокремлює його з-поміж інших видів потенціалів, є необхідність забезпечення постійного безперервного процесу відтворення у багаторівневій динамічній системі накопичення та трансформації якісних характеристик робочої сили. Формування, розвиток і відтворення трудового потенціалу регіону відбувається під впливом демографічних, соціально-економічних та освітньо-культурних чинників. Звідси і актуальність їх дослідження.

Постановка проблеми. Необхідність вивчення демографічних чинників регіону визначається тим, що вони безпосередньо впливають на фор-

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

мування кількісних ознак трудових ресурсів та опосередковано закладають підґрунтя для розвитку його якісних характеристик.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробці теоретичних та методологічних аспектів аналізу тенденцій демографічних процесів та їх регіональних особливостей присвячені праці багатьох науковців, зокрема Д. Богині, Т. Драгунової, О. Грішної, Е. Лібанової, О. Малиновської, В. Новикова, О. Осауленка, С. Пиріжкова, В. Стешенко, Ф. Хомри, Л. Шевчук та інших.

Постановка завдання. Метою даної наукової статті є аналіз демографічних процесів у регіоні та виявлення чинників, які їх породжують.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Указі Президента України „Про основні напрямки розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року” сказано, що трудовий потенціал - це „сукупна чисельність громадян працездатного віку, які за певних ознак (стан здоров'я, психологічні особливості, освітній, фаховий та інтелектуальні рівні, соціально-етнічний менталітет) здатні та мають намір проводити трудову діяльність”. Міжнародна статистика праці визначає трудовий потенціал суспільства як спроможність населення брати участь в економічній діяльності.

На 01.01.2010 року в Чернігівській області проживало 1101,2 тис. осіб, із них сільського – 419,5 тис. осіб (38,1 %) і міського – 681,7 тис. осіб (61,9 %) [3]. Співвідношення міського і сільського населення має значний вплив на формування природних втрат населення, оскільки існують відмінності в умовах, стилі життя та діяльності населення, рівнях розвитку закладів охорони здоров'я та ін. З 1995 по 2010 рр. кількість жителів області скоротилася на 21,7 %. Відповідно зменшується частка населення області у загальній чисельності населення України: у 1970 році вона становила 3,1 %, у 1989 – 2,7 %, у 2009 - 2,4 % [4]. Особливо швидко зменшується чисельність сільського населення: зменшення у 2010 році на 37,8 % в порівнянні з 1989 роком (рис. 1) .

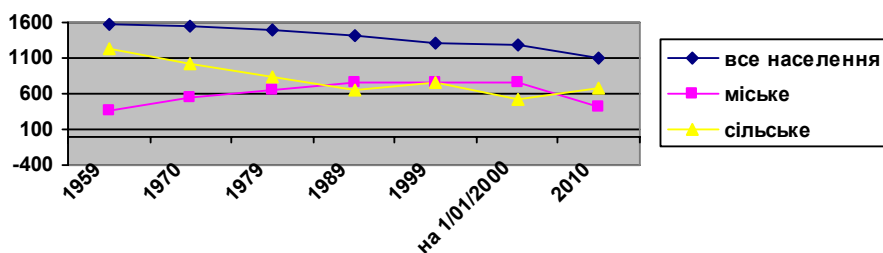

Рис. 1. Динаміка чисельності населення Чернігівської області, тис. осіб.

Зазначимо, що протягом 2009 року в результаті природних та міграційних втрат населення області скоротилося на 14,6 тис. осіб.

Головним фактором, що негативно відбивається на чисельності населення області, у тому числі і сільського, є його природне скорочення. Перевищення кількості померлих над кількістю народжених триває в області з 1979 р. (в Україні – з 1991 року). Коефіцієнт природного приросту по області на 01.01 2010 року становив – 12,7 проміле, в Україні - 4,2 проміле (рис. 2). Це найгірший показник в країні.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

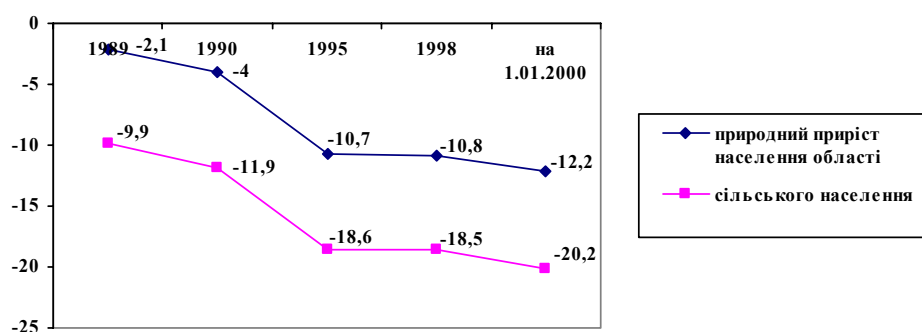

Рис. 2. Природний приріст населення Чернігівської області (%)

Райони області можна згрупувати таким чином (в розрахунку на тисячу осіб):

1) від -9 до -14: Бахмацький, Варвинський, Корюківський, Менський, Н. - Сіверський, Носівський, Семенівський, Сосницький, Срібнянський, Талалаївський, Чернігівський.

2) від -14,1 до -19: Бобровицький, Борзнянський, Городнянський, Ічнянський, Козелецький, Коропський, Куликівський, Прилуцький, Щорський;

3) від -19,1 до -20: Ріпкинський;

4) від -20,1 до -25: Ніжинський.

Найбільше скорочення населення відбувається в малих селах і хуторах Ніжинського району.

Одним із головних чинників постійного збільшення обсягів природного скорочення населення регіону є низький рівень народжуваності. Коефіцієнт народжуваності по області складає 9,4 ‰, найвищий він у Корюківському та Носівському районах (10,9 ‰) районі; найнижчий у Куликівському та Ріпкинському (8,1 ‰). Хоча слід зазначити, що протягом 2009 року спостерігалось підвищення рівня народжуваності в 15 районах області.

Скорочення природного приросту населення значною мірою визначається його смертністю. Зростання показників смертності в регіоні триває з 60-х років, і у 2005 році досягло свого максимального значення – 21,6 особи на 1000 жителів. У 2009 році на 1000 жителів померло 20,4 особи. Це найгірший показник в Україні. Найвищий показник смертності на кінець 2010 року зафіксовано у Ніжинському районі (30,4 особи на 1000 чол.) найнижчий - у м. Чернігові (11,8 ‰) [3]. Викликає тривогу високий рівень смертності населення області в працездатному віці – 20,5 % всіх смертей, серед чоловіків – 37 %. Значно зросла частка надлишкових смертей чоловіків від 20 до 40 років від нещасних випадків, отруєнь і травм.

Серед померлих у 2009 році 0,5 % склали діти у віці до одного року. Основними причинами смерті дітей віком до 1 року залишалися окремі стани, що виникають у парінтеральному періоді (44,3 % померлих немовлят), природжені вади розвитку, деформації та хромосомні аномалії (29,1 %) та зовнішні причини смерті (11,4 %).

Аналіз захворюваності населення області свідчить, що вона зросла з більшості позицій, які регулярно фіксує медична статистика. Так, зросла абсолютна величина і частота захворювань за такими класами, як новоутворення, хвороби крові й кровотворних органів та окремих порушень із залученням імунного механізму, хвороб органів дихання. Поширюється ряд особ-

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ливо небезпечних захворювань, що руйнівним чином впливають на відтворення людського потенціалу. Так, від хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту, померла 101 особа, від туберкульозу – 195 осіб (січень-грудень 2010 р.) [3].

На рівень народжуваності значною мірою впливає вікова структура населення. Характерною особливістю відтворення трудового потенціалу регіону є зменшення абсолютної та відносної чисельності осіб, що вступають у працездатний вік, і зростання питомої ваги осіб передпенсійного віку – чоловіків у віці 55-59 років і жінок - 50-54 роки. Це притому, що вікова структура населення області і так характеризується високою часткою осіб пенсійного віку – 29 %, частка населення працездатного віку складає 57,3 %, молодше працездатного - 13,7 % (в Україні відповідно 15,2 %, 60,3 %, 24,5 %), найнижча в Ріпкинському (35,3 %). Найвищу частку населення молодшої за працездатну групу має Варвинський район (18,9 %), найнижчу - Козелецький та Ріпкинський райони (13,7 %). Найбільший процент пенсіонерів у Ріпкинському (51 %) та Козелецькому (47 %) районах, найнижчий у Чернігівському (30,2 %) та Варвинському (36,9 %). Середній вік населення області - 41,3 роки. При цьому середній вік жінок – 45,7 роки, чоловіків – 39,2. Постаріння населення безумовно здійснює негативний вплив на характер функціонування всього економічного механізму.

Негативні соціально-економічні наслідки старіння пов'язані не стільки з самим процесом, скільки з одночасними змінами співвідношення між особами похилого віку і працездатним населенням. Адже зростає і демографічне навантаження на працездатне населення. На 1 січня 2010 року на 1000 осіб працездатного населення області припадало 745 осіб непрацездатного (241 дитина до 15 років та 504 пенсіонери). У сільській місцевості цей показник складає 1045 осіб (272 дитини та 773 пенсіонери). Найскладніша ситуація в Ріпкинському районі (демонавантаження 1868 осіб) та Козелецькому (1641 осіб). Найкраща в Чернігівському (1002 осіб) та Варвинському (1293 осіб) районах. У демографічному навантаженні на сільських жителів число дітей значно менше, ніж число осіб пенсійного віку, що негативно впливає на демографічний потенціал села, бо обмежує можливості природного приросту його населення.

На формування природних втрат населення області великий вплив має і статеві структура населення. В області спостерігається значна диспропорція в структурі населення за статтю (44,8 % - чоловіки і 55,2 % - жінки). В середньому на 1000 жінок Чернігівщини приходиться 770 чоловіків.

На природний рух населення впливає також шлюбність. Якщо в 1989 році на кожну тисячу жителів села було 6,7 шлюбів і 1,4 розлучень, то на 1 січня 2010 року – 5,2 шлюбів та 2,7 розлучень. Найвищий коефіцієнт шлюбності в Срібнянському районі (5,5), найменший в Коропському та Борзнянському (3,7) районах. Через зниження показників шлюбності населення і поширення незареєстрованих шлюбів зростає частка дітей, народжених жінками, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі. Сумарний коефіцієнт народжуваності порівняно з 1989 роком зменшився майже удвічі. Все це обмежує можливості демовідтворення і призводить до погіршення якості трудового потенціалу.

На зменшення чисельності населення області та погіршення його статево-вікової структури вплинула і міграція. Тільки з 1979 по 1996 рр. близько 70 тис. осіб виїхали з Чернігівщини. Особливо потерпало село: 8-12 тис. осіб, як правило, молодого, найбільш мобільного та перспективного населення залишало його щорічно. Від'ємним було сальдо міграції і на

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

01.01.2010 року. Причинами переїзду були: нерегламентована праця, низька культура виробництва, відсутність можливості вибору місць прикладання праці, продовження освіти, примітивний рівень культурно-побутових умов та й взагалі можливість знайти будь-яку роботу.

Слід зазначити, що останнім часом знизилось абсолютне число тих, хто виїздив із сільської місцевості. Але пояснюється це не стабілізацією міграційних процесів, а демографічним виснаженням селян, зменшенням молодого населення, яке найбільш схильне до зміни місця проживання.

Абсолютна більшість зареєстрованих мігрантів припадала на внутрішньорегіональні та міжрегіональні міграції.

Переміщення населення впливає на якісний і професійний склад робочої сили та загальний обсяг її пропозиції на регіональному ринку праці.

Зменшення чисельності населення області призвело і до зниження його щільності, що також погіршує умови формування трудового потенціалу, особливо в сільській місцевості.

Висновки. Аналіз демографічної ситуації в регіоні говорить про те, що скорочення чисельності населення області триватиме і надалі, що негативно відіб'ється на формуванні її трудового потенціалу. Для виведення Чернігівщини з глибокої демографічної кризи необхідно розробити і впровадити в життя ряд заходів, спрямованих на стимулювання процесів відтворення населення як природної бази формування трудового потенціалу. У першу чергу це:

1) забезпечення належного рівня охорони здоров'я і гарантування фінансування та виконання існуючих програм реформування системи охорони здоров'я населення. Належну увагу слід приділити як розвитку сімейної, так і страхової медицини, розробці і впровадженню спеціалізованих програм, спрямованих на профілактику всіляких захворювань;

2) підвищення розміру допомоги сім'ям на дітей до рівня мінімальної зарплати;

3) розробку і здійснення комплексу заходів щодо поліпшення умов праці;

4) розвиток соціальної інфраструктури села й сільського соціуму та закріплення молоді на сільських територіях і в аграрній сфері, підвищення соціальних стандартів проживання сільського населення;

5) посилення контролю за правовим забезпеченням трудових відносин і дотриманням роботодавцями соціальних гарантій матеріального забезпечення працюючих;

6) розробка регіональної міграційної політики, метою якої повинні стати конкретні заходи, спрямовані на збереження у кожному регіоні людського потенціалу.

Література

1. Демографічні перспективи України до 2026 року / [В. Стешенко, О. Рудницький, О. Хомра, Стефановський А.]. - К.: Нац. Акад. наук; Ін-т економіки, 1999. – 55 с.
2. Концепція демографічного розвитку України на 2005-2015 рр. проект. - К.: ІДСД НАН України, 2004.
3. Головне управління статистики у Чернігівській області [Електронний ресурс] / - Режим доступу: chernigivstat.gov.ua,
4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / - Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

Надійшла 16.12.2011 р.